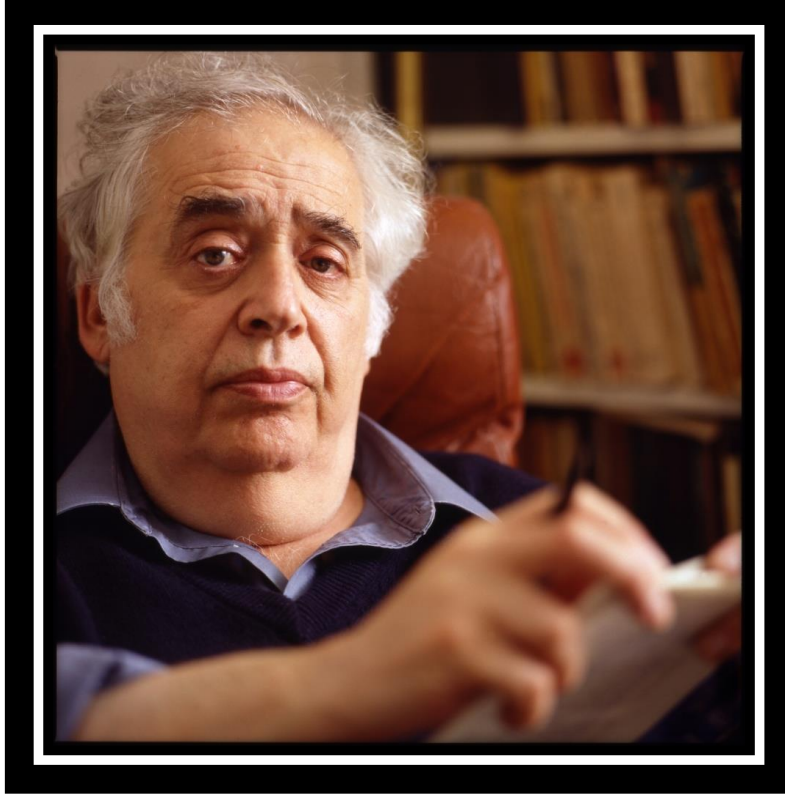

HAROLD BLOOM ETKİLENME ENDİŞESİ – BİR ŞİİR TEORİSİ**Emrah GÜLÜM***

İngilizce aslından çeviren: Ferit Burak AYDAR

1. Harold BLOOM'un Özgeçmişi ve Eserleri¹*Foto 1: Harold Bloom²*

Amerikalı eleştirmen ve yazar Harold Bloom, 1930 yılında New York, Amerika'da dünyaya geldi. 1947'de girdiği Cornell Üniversitesi İngiliz Edebiyatı bölümünde, özellikle Romantizm üzerine çalışmalarıyla tanınan M. H. Abrams'ın öğrencisi oldu. Öğrenim hayatına bir yıl Pembroke College'de, sonra da Yale Üniversitesi'nde devam etti. 1955'ten beri öğretim üyesi olarak çalışmakta olduğu bu üniversitede hâlen Beşeri Bilimler alanında dersler vermektedir.

---

* Arş. Gör.; Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, emrahgulum.tde@gmail.com.

¹Yazarın özgeçmişi ve eserlerinin bilgisi *Etkilenme Endişesi* kitabından ve http://en.wikipedia.org/wiki/Harold_Bloom, <http://www.idefix.com/kitap/etkilenme-endisesi-harold-bloom/tanim.asp?sid=LEMFEFBPME3EZMXD6W0V> ile <http://www.metiskitap.com/catalog/author/2666> adreslerindeki bilgilerden derlenmiştir.

²Fotoğraf, <http://johnabbottphoto.com/portraits/> adresinden alınmıştır.

Son derece verimli ve çalışkan bir eleştirmen olan Bloom, 1959'da yayımlanan ilk kitabı *Shelley's Mythmaking*'den (*Shelley'nin Mit Yaratımı*) bu yana otuz civarında kitap yazdı, yüzlerce kitabın editörlüğünü üstlendi. Yazdığı kitapların arasında yirmi civarı edebiyat eleştirisi, birkaç kurmaca metin, birkaç din tartışması ve bir tane de roman bulunmaktadır. Bloom'un eserleri dünya çapında kırktan fazla dile çevrildi. Kariyerinin başlarında sıkı bir Romantizm savunucusu olan Bloom, Amerika'da akademik çevreden sonra halkın ilgisini ve dikkatini 90'lı yılların başında başlayan Kanon Savaşları esnasında yorumculuk ve eleştirmenlik yaparak celbetti. 20. yüzyıl eleştiri literatürüne başta "etkilenme endişesi" ve "yanlış okuma" olmak üzere birçok yeni kavram kazandırdı, kendine özgü ve etkili bir bakış açısı geliştirdi ve 1973'te yayımladığı *Etkilenme Endişesi* ile dünya çapında kazandığı ünü, *A Map of Misreading* (*Yanlış Okuma Rehberi*, 1975), *The Western Canon* (*Batı Kanonu*, 1994) ve *Shakespeare: The Invention of the Human* (*Shakespeare: İnsanın İcat Edilişi*, 1998) gibi çok tartışılmış kitaplarla pekiştirdi.

Yazarın eserlerinin seçilmiş bibliyografyası³ aşağıdaki gibidir:

Kitaplar

- Shelley's Mythmaking – Shelley'nin Mit Yaratımı (1959)
- The Visionary Company: A Reading of English Romantic Poetry (1961)
- Blake's Apocalypse: A Study in Poetic Argument (1963)
- The Literary Criticism of John Ruskin; Edited with Introduction (1965)
- Walter Pater: Marius the Epicurean; Edition with Introduction (1970)
- Romanticism and Consciousness: Essays in Criticism; Edited with Introduction (1970)
- Yeats (1970)
- The Ringers in the Tower: Studies in Romantic Tradition (1971)
- The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry – Etkilenme Endişesi: Bir Şiir Teorisi (1973)
- The Selected Writings of Walter Pater; Edition with Introduction and Notes (1974)
- A Map of Misreading – Yanlış Okuma Rehberi (1975)
- Kabbalah and Criticism – Kabala ve Eleştiri (1975)
- Poetry and Repression: Revisionism from Blake to Stevens (1976)
- Figures of Capable Imagination (1976)
- Wallace Stevens: The Poems of our Climate – Wallace Stevens: Bizim İklimimizin Şiirleri (1977)
- Deconstruction and Criticism (1980)

³ Yazarın çalışmalarının büyük bir çoğunluğu Türkçeye çevrilmediği için, kitap, makale köşe yazısı gibi birçok çalışmasının ismi orijinal dilinde verilmiştir.

- The Flight to Lucifer: Gnostic Fantasy (1980)
- Agon: Towards a Theory of Revisionism (1982)
- The Breaking of the Vessels (1982)
- Ruin the Sacred Truths: Poetry and Belief from the Bible to the Present (1989)
- The Book of J: Translated from the Hebrew by David Rosenberg; Interpreted by Harold Bloom (1990)
- The Gospel of Thomas: The Hidden Sayings of Jesus; Translation with Introduction, Critical Edition of the Coptic Text and Notes by Marvin Meyer, with an Interpretation by Harold Bloom (1992)
- The American Religion: The Emergence of the Post-Christian Nation (1992)
- The Western Canon: The Books and School of the Ages – Batı Kanonu: Çağların Ekolleri ve Kitapları (1994)
- Omens of Millennium: The Gnosis of Angels, Dreams, and Resurrection (1996)
- Shakespeare: The Invention of the Human – Shakespeare: İnsanın İcat Edilişi (1998)
- How to Read and Why – Neden ve Nasıl Okunmalı (2000)
- Stories and Poems for Extremely Intelligent Children of All Ages (2001)
- El Futur de la Imaginació (The Future of the Imagination) (2002)
- Genius: A Mosaic of One Hundred Exemplary Creative Minds (2003)
- Hamlet: Poem Unlimited (2003)
- The Best Poems of the English Language: From Chaucer Through Frost (2004)
- Where Shall Wisdom Be Found? (2004)
- Jesus and Yahweh: The Names Divine (2005)
- American Religious Poems: An Anthology By Harold Bloom (2006)
- Fallen Angels, Illustrated by Mark Podwal (2007)
- Till I End My Song: A Gathering of Last Poems Harper, (2010)
- The Anatomy of Influence: Literature as a Way of Life (2011)
- The Shadow of a Great Rock: A Literary Appreciation of The King James Bible (2011)

Makaleler / Köşe Yazıları / Röportajlar / Eleştiriler / Oyunlar

- "On Extended Wings"; Wallace Stevens' Longer Poems. By Helen Hennessy Vendler, (Review), The New York Times, October 5, 1969.
- "Poets' Meeting in the Heyday of Their Youth; A Single Summer With Lord Byron", The New York Times, February 15, 1970.
- "An Angel's Spirit in a Decaying (and Active) Body", The New York Times, November 22, 1970.
- "The Use of Poetry", The New York Times, November 12, 1975.
- "Northrop Frye Exalting the Designs of Romance; The Secular Scripture", The New York Times, April 18, 1976.

- "On Solitude in America", The New York Times, August 4, 1977.
- "The Critic/Poet", The New York Times, February 5, 1978.
- "A Fusion of Traditions; Rosenberg", The New York Times, July 22, 1979.
- "Straight Forth Out of Self", The New York Times, June 22, 1980.
- "The Heavy Burden of the Past; Poets", The New York Times, January 4, 1981.
- "The Pictures of the Poet; The Painting and Drawings of William Blake, By Martin Butlin. Vol. I, Text. Vol. II, Plates", (Review) The New York Times, January 3, 1982.
- "A Novelist's Bible; The Story of the Stories, The Chosen People and Its God. By Dan Jacobson", (Review) The New York Times, October 17, 1982.
- "Isaac Bashevis Singer's Jeremiad; The Penitent, By Isaac Bashevis Singer", (Review) The New York Times, September 25, 1983.
- "Domestic Derangements; A Late Divorce, By A. B. Yehoshua Translated by Hillel Halkin", (Review) The New York Times, February 19, 1984.
- "War Within the Walls; In the Freud Archives, By Janet Malcolm", (Review) The New York Times, May 27, 1984.
- "His Long Ordeal by Laughter; Zuckerman Bound, A Trilogy and Epilogue. By Philip Roth", (Review) The New York Times, May 19, 1985.
- "A Comedy of Worldly Salvation; The Good Apprentice, By Iris Murdoch", (Review) The New York Times, January 12, 1986.
- "Freud, the Greatest Modern Writer" (Review) The New York Times, March 23, 1986.
- "Passionate Beholder of America in Trouble; Look Homeward, A Life of Thomas Wolfe. By David Herbert Donald", (Review) The New York Times, February 8, 1987.
- "The Book of the Father; The Messiah of Stockholm, By Cynthia Ozick", (Review) The New York Times, March 22, 1987.
- "Still Haunted by Covenant", (Review) The New York Times, January 31, 1988.
- "New Heyday of Gnostic Heresies", The New York Times, April 26, 1992.
- "A Jew Among the Cossacks; The First English Translation of Isaac Babel's Journal About His Service with the Russian Cavalry. 1920 Diary, By Isaac Babel", (Review) The New York Times, June 4, 1995.
- "Kaddish; By Leon Wieseltier", (Review) The New York Times, October 4, 1998.
- "View; On First Looking into Gates's Crichton", The New York Times, June 4, 2000.
- "What Ho, Malvolio!"; The Election, as Shakespeare Might Have Seen It", The New York Times, December 6, 2000.
- "Macbush", (play) Vanity Fair, April 2004.
- "The Lost Jewish Culture" The New York Review of Books 54/11 (June 28, 2007): 44–47 [reviews The Dreams of the Poem: Hebrew Poetry from Muslim and Christian Spain, 950–1492, Translated, Edited, and with an Introduction by Peter Cole.
- "The Glories of Yiddish" The New York Review of Books 55/17 (November 6, 2008) [reviews History of the Yiddish Language, by Max Weinreich, Edited by Paul Glasser, Translated from the Yiddish by Shlomo Noble with the Assistance of Joshua A. Fishman]

- "Yahweh Meets R. Crumb", The New York Review of Books, 56/19 (December 3, 2009) [Reviews The Book of Genesis, Illustrated by R. Crumb]
- "Will This Election Be the Mormon Breakthrough?", The New York Times, November 12, 2011.
- "Richard III: Victim or Monster? Asks Harold Bloom", Newsweek, February 11, 2013.
- Introduction to The Invention of Influence by Peter Cole, Talbet, January 21, 2014.

2. Etkilenme Endişesi – Bir Şiir Teorisi İncelemesi

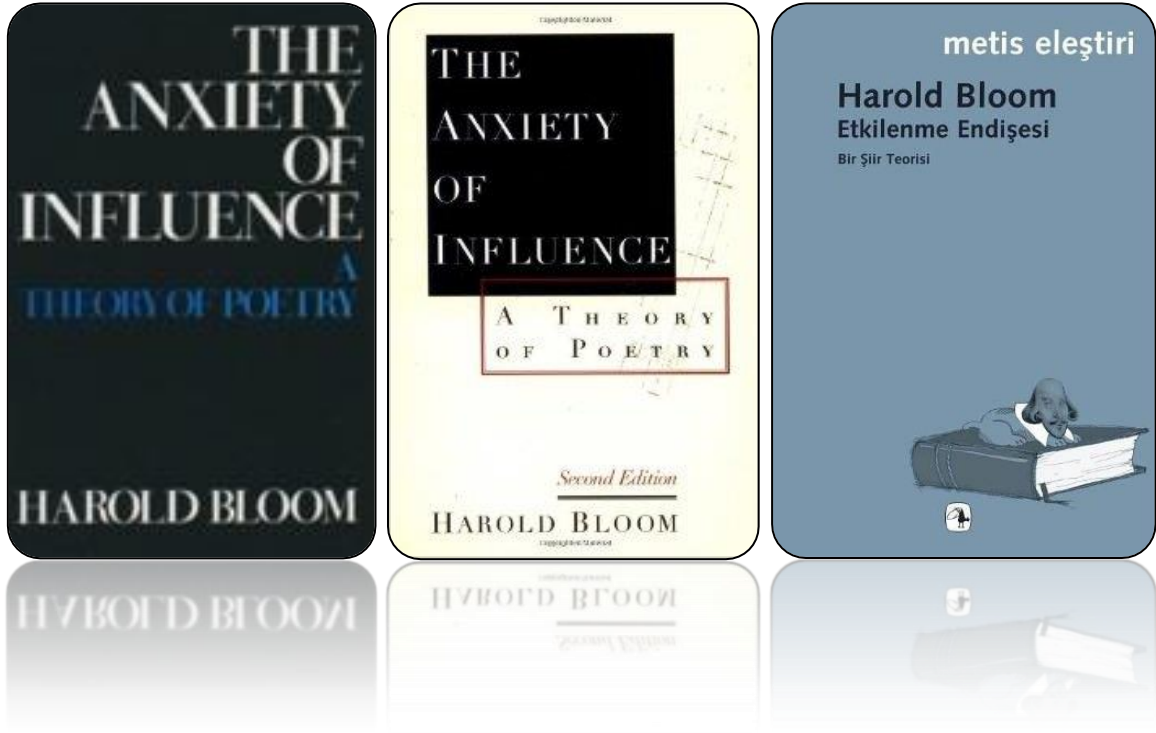

Foto 2: 1973 1st Edition⁴ Foto 3: 1997 2nd Edition⁵ Foto 4: 2008 2. Edisyon⁶

Etkilenme Endişesi – Bir Şiir Teorisi kitabının kapak görüntüleri

Amerikalı eleştirmen ve yazar Harold Bloom'un *Etkilenme Endişesi* adını verdiği ve beş yıllık bir çalışmanın (Bloom, 2008: 9) ürünü olan şiir teorisi kitabı, genel hatlarıyla bir şairin selefleri ile arasında vuku bulan *Ödipal* (Oidipus Kompleksi) ilişki üzerine kurulmuştur. Yazar, eserinde bir şairin başka bir şairi nasıl ve hangi yollarla yarattığı konusu üzerine yoğunlaşır.

Orijinal adı *The Anxiety of Influence* olan ve Türkçe ilk baskısı 2008 yılında Metis Eleştiri tarafından *Etkilenme Endişesi – Bir Şiir Teorisi* olarak yapılmıştır.⁷ Eserin ana bölümler

⁴ http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/3/3a/The_Anxiety_of_Influence.jpg

⁵ http://ecx.images-amazon.com/images/I/413Wx8yPQmL_SY344_BO1.204.203.200_.jpg

⁶ http://mcdn01.gittigidiyor.net/11145/tn70/111458392_tn70_0.jpg

⁷ Çalışmanın konu bütünlüğünün bozulmaması adına, eseri günümüz Türkçesine kazandıran Ferit Burak Aydar hakkında bu çalışmada bilgi verilmemesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle Ferit Burak Aydar'ın affına sığınıyoruz.

öncesindeki kısmı *Kirlenme İstirabı* adında bir *Önsöz*'den (s. 9-42), bir *Mukaddime*'den (s. 45) ve *Öncelik Üzerine Bir Tefekkür ve Bir Özet* adında bir *Giriş*'ten (s. 47-56) müteşekkildir. Kitabın asıl bölümü ise *Clinamen ya da Şiirin Yanlış Okunması* (s. 57-81), *Tessera ya da Tamamlama ve Antitez* (s. 83-105), *Kenosis ya da Tekrar ve Süreksizlik* (s. 107-121), *Ara Bölüm: Antitetik Eleştiri Manifestosu* (s. 123-126), *Daimonikleşme ya da Karşı-Yüce* (s. 127-140), *Askesis ya da Arınma ve Tekbencilik* (s. 141-162), *Apophrades ya da Ölümlerin Dönüşü* (s. 163-179) isimlerini taşıyan altı ana bir ara bölümden oluşmaktadır. Kitap *Yol Üstüne Düşünceler* adlı bir *Sonsöz* (s. 181) ile tamamlanmaktadır.

Büyük bir eleştirmen tarafından kaleme alınan bir teori kitabı olmasına karşın, ironik bir şekilde farklı çevrelerden ve eleştirmenlerden birçok eleştiri alan bu eser, yine de alanında çığır açabilecek düzeyde olan az sayıdaki eserlerden bir tanesidir. Eleştirilerin odaklandığı noktaların başında seçilen örneklerin, sadece Bloom'un fikrini destekleyici niteliklerde olması ve kitabın nesnellikten uzak, hatta büyük bir öznellik içerisinde yazılmış olması gelmektedir. Ancak yazar zaten en başından bu durumu kabul ederek kaleme aldığı konuların tartışmaya sonuna kadar açık olduğunu beyan eder (Bloom, 2008: 51-52).

Yazarın tartışmaya açık bıraktığı en önemli konu, etkilenme endişesi yaşayan bir şairin geçirdiği evrelerin sınıflandırılmasıdır. Bloom'a göre bu aşamaları altı taneyle sınırlandırmak mümkündür. Zira, yazara göre "asgari ve elzem" olan aşamalar altı taneden ibarettir. Bahsi geçen aşamalara verilen isimler tamamen yazara ait ve keyfidir. Aşamaların isimleri değiştirilebilir; sayısı ise etkilenme endişesi yaşayan şairden şaire değişiklik gösterebilir. Çünkü her şairin etkilenme endişesi aynı kronik dizgeyi takip etmeyebilir (Karaburgu, 2013: 1747).

Aşağıda *Önsöz*'den *Sonsöz*'e kadar kitabın her başlığı ayrı ayrı incelenecek ve başlıkların içerikleri mümkün olduğunca bu çalışmanın okuyucularına aktarılmaya çalışılacaktır.

Kirlenme İstirabı adını taşıyan ve kendi içinde dört kısımdan oluşan *Önsöz* bölümü, *Etkilenme Endişesi*'ne ikinci edisyonda eklenen bir bölümdür. Yazar bu bölümün özellikle birinci kısmında, kitabın, yayımlandıktan sonra aldığı müphem tepkilere ne kadar şaşırıldığını ve sevindiğini dile getirir. Kitabı hakkında bazı bilgiler⁸ vererek devam eden yazar, kitabın temelini oluşturan "Etkilenme" mevzusuna Shakespeare sonelerinden örnekler vererek açıklık getirir ve bir bakıma bu kitabın nasıl yazıldığını okuyucuyla paylaşır. Bloom'a göre "etkilenmenin sonu yok"tur ve Shakespeare "etkilenme" sözcüğünü birbiriyle bağlantılı olmakla

⁸ Yazar, yine kendi kitabı olan *A Map of Misreading (Yanlış Okuma Rehberi)*'i *Etkilenme Endişesi*'nin devamı olarak niteler.

beraber iki farklı anlamda kullanmıştır (Bloom, 2008: 29). Bu anlamlardan bir tanesi “esinlenme” olarak tabir edebileceğimiz mahiyettedir.

Bu *Önsöz* bölümü, kitaba daha sonradan eklendiği için, daha önce de dile getirdiğimiz üzere, kitabın ana bölümünde “Etkilenme”nin aşamalarının anlatıldığı başlıkların bir nevi özeti veya girizgâhı sayılabilir. Nitekim Bloom *Önsöz*’ün en başında, yine Shakespeare’in 87. Sonesi’nden örnekler vererek “Etkilenme”nin ilk aşaması olan *Clinamen*’in tarifini yapmaktadır:

87. Sone’deki “sapma” (swerwing) da “yanılgı” (misprision) da, ironik bir şekilde gözünde büyütmenin ya da haddinden fazla değer vermenin sonucu olarak “yanlış anlama”dan kaynaklanmaktadır. (...) Shakespeare’e göre, “yanlış anlama”nın aksine “yanılgı” yalnızca yanlış yorumlamak ya da yanlış okumak anlamına gelmez, aynı zamanda adaletsizce hapse atılmayı çağrıştıran bir söz oyunu olarak da anılabilir. Belki de Shakespeare’de “yanılgı (yanlış davranış)” aşağılayıcı bir hafifseme olarak alınabilir: Her iki şekilde de Shakespeare bu hukuk terimini⁹ almış ve bunu kasıtlı ya da iradi bir yanlış yorumlama hâlesine büründürmüştür (Bloom, 2008: 10-11).

Bu alıntılardan da anlaşılacağı üzere Bloom, eserinin neredeyse tamamen Shakespeare üzerine kurmuş ve kurgulamıştır ki bu yönüyle de eleştiri oklarının fazlaca hedefi olmuştur.¹⁰ Shakespeare hayranlığını her fırsatta dile getiren yazar için “bizi yaratan büyük ölçüde Shakespeare’dir.” (Bloom, 2008: 11). Emerson¹¹’dan da sık sık alıntılar yapan Bloom, Emerson’un özellikle Shakespeare hakkındaki görüşlerine¹² yer vermiştir ki bu görüşler de tabiri caizse Shakespeare’i “İlahlaştırma” çabası gibidir.

Shakespeare kalabalığın olduğu kadar güzide yazarlar kategorisinin de dışındadır. O tasavvur edilemeyecek kadar zekidir; diğerlerinin zekâsıysa tasavvur sınırları dâhilindedir. İyi bir okur bir şekilde Platon¹³’un beynine girebilir ve oradan düşünebilir; ama Shakespeare’in beynine giremez... (Bloom, 2008: 11-12).

⁹ *Misprision* yanlış davranış, idari yolsuzluk, yolsuzluklara göz yummak vs. gibi anlamlara gelen bir hukuk terimidir. (Bloom, 2008: 11)

¹⁰ *Etkilenme Endişesi*’ne yöneltilen eleştirilerin en başında örneklerin sadece ve sadece yazarın düşüncesini destekleyecek kıvamda olması ve konunun temellendirilmesinin tamamen öznel bir şekilde Bloom’un seçtiği şairlere bağlanması gelmektedir.

¹¹ Ralph Waldo Emerson. 25 Mayıs 1803 – 27 Nisan 1882 tarihleri arasında yaşamış ABD’li düşünür ve yazar. Deneyüstüçülük de denilen, 19. yüzyılın başlarından itibaren edebiyat, din, kültür ve felsefe alanında ortaya çıkan, dünyanın ve Tanrı’nın birliğine olan temel bir inanca dayanan Amerikan Transandantalizmi’nin en önemli temsilcisidir. En önemli eseri Platon, Swedenborg, Montaigne, Shakespeare, Napoleon, Goethe gibi isimlerin incelendiği *Representative Man (Örnek Adamlar)*’dir.

¹² Bu bölüm Bloom tarafından Emerson’un *Representative Man (Örnek Adamlar) (1850)* adlı kitabının “Shakespeare; ya da Şair” bölümünden aktarılmıştır.

¹³ Platon ya da Eflatun. MÖ 427 – MÖ 347 yılları arasında yaşamış Antik Klasik Yunan filozofu, matematikçidir ve batı dünyasındaki ilk yükseköğretim kurumu olan Atina Akademisinin kurucusudur. Bu akademi aynı zamandan günümüzdeki modern üniversite oluşumunun başlangıcı olarak da kabul edilir. Platon, akıl hocası Sokrates ve öğrencisi Aristoteles ile birlikte bilim ve Batı felsefesinin temellerini attı.

Bloom kendisi ile aynı fikri paylaşmayan ve Shakespeare'e kendisi kadar değer vermeyip eleştirenlere genel olarak "Hınç Okulu Hareketi" diyerek eleştiri sahiplerinin tabiri caizse bilgi yoksunu, sadece bir hışımla eleştiri işine giren hadsizler olarak tanımlar. Ona göre bu "hadsizler"ın başında da Fransızlar gelmektedir. Zira Fransızlar Shakespeare'i asla ve kati anlayamamış bir toplumdur.

Fransızlar özgünlüğe hiçbir zaman değer vermemiştir. Dahası gecikmiş bir romantizm Fransa'ya gelene kadar Shakespeare oyunlarını da pek önemsememişlerdir. Bugün bile Shakespeare'e Endonezyalılar, Japonlar ya da Amerikalılar kadar değer vermiyorlar (Bloom, 2008: 13).

Önsöz'ün devamında, bu kısmın sonuna kadar, Shakespeare ve Fransızlar hakkındaki görüşlerini çeşitli örnekler ve laf atmalarla pekiştiren yazar, bir yazarın "Etkilenme Endişesi"nin aşamalarına genel hatlarıyla değinerek, okuyucuyu bir nebze de olsa mevzuya ısındırmak, hazırlamak amacını gütmüştür. Shakespeare hakkındaki düşüncelerini çok abartılı bir dille okuyucuya aktaran Bloom'un bu konudaki düşüncelerini içeren bazı cümlelerini seçecek olursak anlatmak istediğimiz konu daha iyi anlaşılacaktır.

Dünyanın dört bir tarafındaki gerçek çokkültürlülük yanlıları için Shakespeare vazgeçilmez bir yazardır, diğer bütün yazarlardan nicelik açıdan farklıdır ve bu nicel fark o kadar büyüktür ki niteliksel olarak da farklılaşmaktadır. (...) Shakespeare öyle basitçe Batı Kanonu olarak görülemez; Shakespeare Dünya Kanonu'dur. Onun her kıtadan, ırktan ve dilden (Fransızlar her zaman bir istisnadır) insanlara hitap ediyor oluşu, kanımca, bugün moda olan görüşlerimizin –özellikle de İngiltere ve Amerika'da yaygın olan bu görüşe göre Shakespeare kültürel olarak belli bir tarihe ve topluma aittir– mutlak bir inkârdır. Emerson'un doğru bir şekilde tamamladığı üzere, hiçbir bağlam, teatral bağlam bile Shakespeare'i sınırlayamaz. (...) O modern yaşamın kitabını yazmıştır. (...) Bizi Shakespeare icat etmiştir ve bugün de sınırlarımızı hâlâ o belirliyor. (...) Bir eleştiri teorisyeni olarak konuşmuyorum, zira bu benim işim değil. Ben bir şiirsel etkilenme teorisyeni olarak Shakespeare'den nasiplenen endişeli biriyim, bu rol zihinlerimizi ve ruhlarımızı yaratmış Shakespeare'i geriden takip eden bizler için kaçınılmazdır. (...) Freud'un Aşk ve Ölüm dürtüleri dediği bu istek metaforlarının bulunduğu alanı Shakespeare icat etmiştir. (...) Shakespeare'den bu yana hiçbir güçlü yazar onun etkisinden kaçamamıştır. (...) Kanonik edebiyata Hınç duyanlar öyle ya da böyle Shakespeare inkârcılarından öte bir şey değildir. (...) Onlar Shakespeare'in etkisinin verdiği endişelerden mustarip olanlardır (Bloom, 2008: 13-16).

Önsöz'den sonra gelen *Mukaddime* bölümü Gnostisizm¹⁴'in öncü öğretmenlerinden olan Valentinus¹⁵'un *Hakikat İncili*'nden alıntılardan oluşmaktadır. Âdem ile Havva'nın cennette yasak yemişi yedikten sonraki, cennetten ve birbirlerinden ayrılıklarıyla ilgili olan bu alıntılar sadece sekiz cümledir ve anlaşılabilirliği kadarıyla ataerki bir bakış açısının ürünü olmasından kaynaklı olarak bu kitaptaki yerini almıştır. Zira son cümlede Havva için söylenen "Kuvvetsiz ve dişi meyve" (Bloom, 2008: 45) lafzı bu düşünceyi kanıtlar niteliktedir.

Mukaddime'den hemen sonra gelen *Öncelik Üzerine Bir Tefekkür ve Bir Özet* adlı *Giriş*¹⁶ bölümü adından da anlaşılacağı üzere asıl konuya giriş ve özet mahiyetinde nispeten kısa bir bölümdür. Bu bölümü *Öncelik Üzerine Bir Tefekkür ve Özet* olarak iki kısma ayırmak mümkündür. İlk kısımda kitabı hakkında yazılış ve amaç doğrultusunda bazı bilgiler veren Bloom, bu bilgileri yine bir takım örneklere dayandırarak kendi kendini onaylar. Bu bölümün özellikle hemen başında ve devamında kitabının yazılış amacına değinen yazar için bu kitap bir poetika özelliği taşımaktadır.

Bu kısa kitap şiirsel etkilenmeyi tarif ederek ya da şiirler arası ilişkilerin hikâyesini sunarak bir şiir teorisi ortaya koyuyor. Bu teorinin bir amacı düzelticidir: Bir şairin başka bir şairin doğmasına nasıl yardım ettiğine dair idealize edilmiş açıklamalarımızı ortadan kaldırmaktır. Düzeltici amaçlardan bir diğeri de, daha yeterli bir pratik eleştiri geliştirecek bir poetika sunmaya çalışmaktır (Bloom, 2008: 47).

Bu kitabın esas amacı bir okurun eleştirel vizyonunu, hem kendi kuşağının eleştirisi ve şiir bağlamında –bu bağlamın hâlihazırdaki krizlerinin ona en çok dokunduğu

¹⁴ Gnostisizm, Antik Mısır ezoterizmini, Antik Yunan ezoterizmini (Platon, Pisagor), İbrani geleneklerini, Zerdüşçülüğü, bazı Doğu geleneklerini ve dinlerini, Hıristiyanlığı eklektik bir tutumla sentezleyen, birçok tarikatın benimsediği mistik felsefeye verilen genel addır. Gnostisizm'in öncü öğretmenleri arasında I. ve II. yüzyıllarda yaşamış Valentin, Simon, Basilide, Carpocrade, Saturnin ve Marcion sayılabilir. Başlıca ilkeleri:

- Hakikatlere ulaşabilmede dinler yetersizdir.
- Hakiki bilgiler, yani hakikate ait ya da hakikate yakın bilgiler ancak ruhsal ve psişik gelişim yoluyla edinilebilir.
- Ruh ölümsüzdür. Ruh dünya yaşamında bir tür haphane yaşamı geçirmektedir.
- Gerçek olan, fiziksel dünya yaşamı değil, ruhsal yaşamdır.
- Dünya düalite ilkesinin geçerli olduğu bir gelişim ortamıdır.
- Ruhsal gelişim yolunda en önemli bilgi kaynaklarından biri ruhsal âlemden ruhsal irtibatlarla alınabilecek yüksek bilgiler içeren tebliğlerdir ki bunlar, ruhsal bakımdan seçkin insanlara verilir (Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Gnostisizm>).

¹⁵ Erken dönem Gnostik Hıristiyan ilahiyatçılarından en tanınmış ve başarılısıdır. En önemli eseri, *The Gospel of Truth (Hakikat İncili)*'tur. Roma piskoposluğu için aday olmuş; fakat seçilemeyince kendi grubunu kurmaya çalışmıştır.

¹⁶ Bloom, bu bölümün hemen öncesinde Stevens'in *New Haven'da Sıradan Bir Akşam* adlı eserinden bir alıntı yapmıştır.

"... Daha sert,
Daha hoyrat bir hoca açıklayıverirdi
Daha ince, daha kesin kanıtlarla
Şiir teorisinin bizzat hayat teorisi olduğunu
Tıpkı, nasılsa tıpkının alengirli savuşturmaları..."

noktada– hem de kendi etkilenme endişeleri bağlamında sunmaktır (Bloom, 2008: 53).

Bloom, kitabının bu başlığı altında genel olarak Fransız eleştirisini bir kenara bırakıp eleştirilerini doğrudan tek bir kişiye, Oscar Wild'a yöneltir. Ona göre Wild, şairlik işini başaramayan ve bu başarısızlığının da farkında olan biridir.

Daha az yetenekli şairler idealize ederler; tahayyülü güçlü olanlar ise kendilerine mal ederler. Ama her şeyin bir bedeli vardır. Kendine mal eden şair müthiş bir borçluluk endişesi duyar, zira hangi güçlü yaratıcı kendisini yaratmayı başaramadığını fark etmek ister ki? Etkilenme endişesini aşacak güce sahip olmadığı için şairliği başaramadığını bilen Oscar Wilde, etkilenmenin karanlık hakikatlerini de biliyordu (Bloom, 2008: 47).

Kitabının temelleri konusunda da bilgi veren Bloom, kurduğu teorinin etkilerinin Freud¹⁷ ve Nietzsche¹⁸'ye dayandığını söyler. Ancak yine de bu iki isim etrafında kurulan bütün yapılanmaları kabul etmekten de imtina ettiğini belirtir.

Benim anlatabildiğim kadarıyla, bu kitapta sunulan etkilenme teorisinin başlıca etkileri Nietzsche ve Freud'dur. Nietzsche, karşıtların peygamberidir ve Ahlâkın Soykütüğü eseri estetik mizaçtaki revizyonist/gözden geçirici ve çileci tınılar üzerine, benim bildiğim kadarıyla, en derin incelemedir. Freud'un savunma mekanizmaları ve bunların çift değerli işleyişleri araştırmaları, şiirler arası ilişkileri yöneten gözden geçirici kurallar için benim bulabildiğim en açık seçik benzeşleri sağlıyor. Fakat burada açıklanan etkilenme teorisi, mecazilikten kasıtlı olarak kaçınması bakımından ve her güçlü şair için (tabi eğer sonradan önemde-gelen derekesine düşmek istemiyorsa) kehanette önceliğin kritik önemde olduğu üzerindeki Vicocu¹⁹ ısrarı nedeniyle Nietzscheci değildir. Öte yandan burada sunduğum teori mutlu ikamenin mümkün olduğunu, ikinci bir şansın bizi önceki bağılıklarımızı tekrar tekrar aramaktan kurtarabileceğini iddia eden Freudcu iyimserliği de reddediyor (Bloom, 2008: 49-50).

¹⁷ Sigmund Freud, 6 Mayıs 1856 – 23 Eylül 1939 tarihleri arasında yaşamış Yahudi kökenli Avusturyalı nörologdur. Psikanaliz öğretisini geliştirmiştir. Kişiliğin 5 farklı dönemden geçerek geliştiğini öne süren Psikoanalitik Kuram'ın kurucusudur.

¹⁸ Friedrich Wilhelm Nietzsche. 15 Ekim 1844 – 25 Ağustos 1900 tarihleri arasında yaşamış Alman filolog, filozof, kültür eleştirmeni, şair ve besteci. Din, ahlâk, modern kültür, felsefe ve bilim üzerine metafor, ironi ve aforizma dolu bir üslupla eleştirel yazılar yazmıştır. Nietzsche'nin kilit fikirlerini “Apollon – Dionysos İkiliği”, “Perspektivizm”, “Güç İstenci”, “Tanrının Ölümü”, “Üstinsan” ve “Bengi Dönüş” oluşturur.

¹⁹ Giovan Battista (Giambattista) Vico. 23 Haziran 1668 – 23 Ocak 1744 tarihleri arasında yaşamış ünlü İtalyan siyaset felsefecisi, retorisi, tarihçisi ve hukuk danışmanı. Descartes'ın tarihe açık seçik düşüncelerle yaklaşma tavrına karşı çıkmış ve doğruluğu, kesinliği, açık seçik düşüncelerde değil de, etkinlikte, insan varlıkları tarafından yaratılmış, gerçekleştirilmiş olanda aramıştır.

Giriş bölümünün ikinci kısmını oluşturan *Özet* bölümü, adından da anlaşılacağı üzere, kitapta bahsedilen şairin “Etkilenme Endişesi”nin altı aşamasının kısa tanımlarından ve isimlerinin ilham kaynaklarının bilgisinden ibarettir. Bu aşamalar²⁰ yukarıda da bahsettiğimiz üzere;

1. *Clinamen*: Gerçek anlamıyla şiirin yanlış okunmasıdır. Lucretius²¹,tan alınan bu sözcük, atomların evrende değişikliği mümkün kılmak üzere yaptıkları “sapma”yı ifade eder. Şiir alanında da bir şair selefının şiirini, bununla bir *clinamen* gerçekleştirecek şekilde yanlış okuyarak selefinden sapar.
2. *Tessera*: Tamamlama ve antitezdir. Bloom bu sözcüğü halen kullanılmakta olduğu mozaik yapımından değil, tanınma işareti anlamına geldiği antik gizem kültlerinden almıştır. Yani antik bir çömleğin diğer parçalarla birlikte bu kabı oluşturacak olan parçası anlamındadır. Şiirde de şair antitetik olarak selefının şiirini tamamlamaktadır.
3. *Kenosis*: Selefle sürekliliği koparma aracıdır. Aziz Pavlus²²,tan alınan bu sözcük, Hz. İsa’nın ilahi mertebeden insan mertebesine düşmeyi kabul ederek kendi kendisini alçaltması ya da içini boşaltması anlamına gelmektedir. Şiirde de şair şiirini yazarken sanki kendi ilhamından arınmış, şairlikten uzaklaşmış gibi görünür. Ancak bu arınma/çekilme (ebbing) işi selefının şiirindeki arınmayla bağlantılı olduğu için, kendisiyle birlikte selefının de içini boşaltmış olur.
4. *Daimonikleşme*: Selefin Yüce’sine tepki olarak kişiselleşmiş bir Karşı-Yüce’ye ulaşma yönündeki harekettir. Yeni-Plantoncu²³ jargondan alınan bu sözcük, ilahi ya da insani olmayan bir ara varlığın üstada yardımcı olmak için onun içine girmesine yani kişiyi ele geçirmesine (possessed) karşılık gelir.
5. *Askesis*: Yalnızlık durumuna ulaşmayı amaçlayan kendini arındırma hareketidir. Bloom bu sözcüğü genel anlamıyla Empedokles²⁴ gibi Sokrates öncesi şamanların pratiğinden aldığını söyler. Bu aşamada şair *Kenosis*’teki gibi bir iç boşaltmaya değil de bir daraltma/küçültme yoluna gider. Şair

²⁰ Aşamalar hakkındaki bilgi *age*’de s. 54-56 arasında bulunan, *Özet: Altı Revizyon Kategorisi* başlığı altındaki bölümden derlenmiştir.

²¹ Titus Lucretius Carus. MÖ 99 – MÖ55 yılları arasında yaşamış Romalı şair ve filozof. Altı kitaptan oluşan *De Rerum Natura (Doğa Üzerine)* adlı eseri yazmıştır.

²² Pavlik Kiliselerin kurucusu ve Hıristiyan misyoner. İsa devrinin Ferisi Yahudileri’ndendir ve Roma vatandaşıdır. Tarsus doğumludur. Asıl adı Saul’dür. Yeni Ahit’te ve Luka’nın kaleme aldığı İncil’de önemli bir yere sahiptir.

²³ Evrensel oluşmayı tinsel ilkeyle açıklamaya çalışan Yeni Platonculuk, Yeni Eflatunculuk ya da Neoplatonizm adlarıyla da anılan, Platon ve Aristoteles öğretilerini uzlaştırarak oluşturulmuş bir felsefi akımdır.

²⁴ Sokrates öncesi dönemin Yunan düşünürlerindedir. Doğa düşünürleri arasındadır ve diğer düşünürlerin *arkhe* olarak kabul ettikleri; su, ateş ve hava üçlüsüne toprağı ekleyerek dört unsuru oluşturan ilk düşünürdür.

kendini selefinden farklı kılmak için yeteneğini veya şiirinin anlamını daraltma yoluna gider; ancak bu durum ister istemez selefının yeteneklerini de budar.

6. *Apophrades*: Ölülerin dönüşüdür. Sözcük Atina'daki eski bir inanışa göre, ölülerin, ölmeden önce yaşadıkları evlere yeniden yerleşmek için döndükleri aksi ya da uğursuz günleri tanımlamak için kullanılmıştır. Şiirde de şair, selefinden farklı olabilmek için o kadar çok yol kat edip şiirini o kadar çok merhaleden geçirmiştir ki farkında olmaksızın en başa yani çıraklık mertebesine dönmüştür.

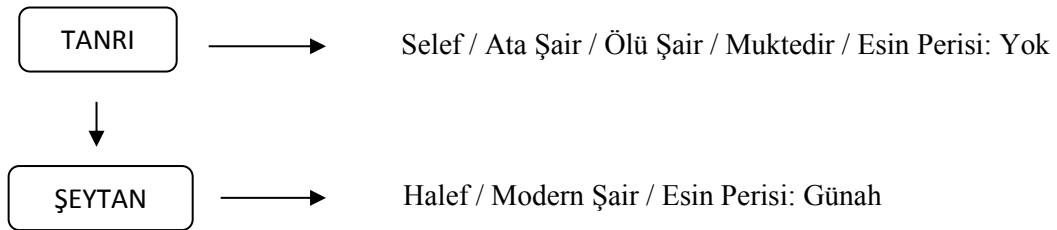
Kitabın en sonunda bulunan *Sonsöz – Yol Üstüne Düşünceler* bölümünde yer alan kısa hikâye tarzı yazıda, sanki kendini bulmaya çalışan şairin revizyon aşamalarından geçerken ki iç konuşmalarını andıran cümleler barındırması, kitabın bütününe uygunluk açısından son derece isabetli sayılabilir.

Yazımızın bundan sonraki bölümünde kitabın asıl konusunun işlendiği ve altı revizyon aşaması ile bir ara bölümden oluşan kısmın, özet mahiyeti de taşıyan incelemesi yapılmıştır.

2.1. *Clinamen* ya da Şiirin Yanlış Okunması²⁵

“Güçlü-Zayıf Şair” karşılaştırması ile başlayan bu bölüm ağırlıklı olarak Milton²⁶ ve onu eseri *Kayıp Cennet* etrafında şekillenir. Bloom'a göre hiçbir güçlü şair, şiiri bir eleştirmen gibi okumaz. Çünkü şairler ne ideal ne de sıradan okurlardır; hatta ne Arnoldcu²⁷ ne de Johnsoncu²⁸ durlar. Güçlü şairler sadece kendi şiirlerini okur ve sadece onunla ilgilenirler. Çünkü güçlü şaire göre anlayışlı olmak zayıflık göstergesidir ve etraflı, adil karşılaştırmalar yapmak seçilmiş biri (chosen one) olmamak, olamamaktır. Nitekim *Kayıp Cennet*'in Şeytan'ı, Niphates Dağı'nda akıl yürütüp karşılaştırma yaptığında zayıf düşer Âdem.

Bloom'un “uçarı” olarak tanımladığı önerisi vardır: *Kayıp Cennet*'i en güçlü haliyle modern şairin ikilemini anlatan bir alegori olarak okumak. Bu okumaya göre;

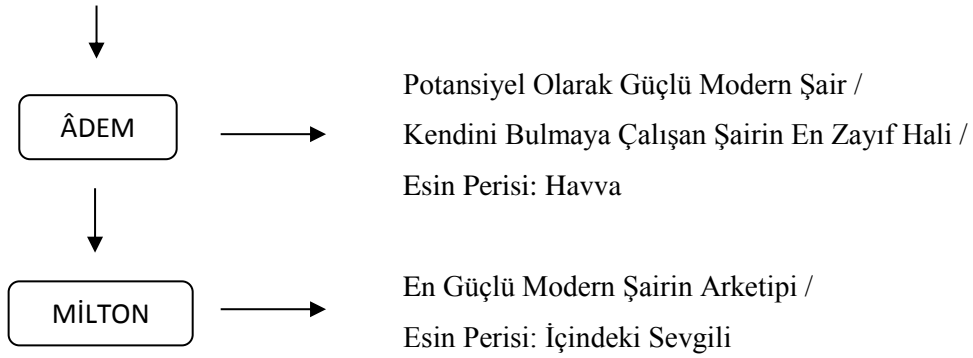
²⁵ Bloom bu bölüme A. R. Ammons'tan bir alıntı yaparak başlamıştır.

“...düşününce aydınlığı, o aydınlığın zikzak çizen kalbin en günahkâr sapmalarına yönelip, korkuyla gizlenmeden, saklamadan kendini onlara tesir edeceğini düşününce...”

²⁶ John Milton, 9 Aralık 1608 – 8 Kasım 1674 tarihleri arasında yaşamış İngiliz şairdir. *Paradise Lost* (*Kayıp Cennet*) adlı eseriyle tanınır. 630 kelime ile İngilizce'ye en çok kelime kazandıran kişidir.

²⁷ Matthew Arnold, 19. yüzyılın meşhur İngiliz şair ve kültür eleştirmenidir.

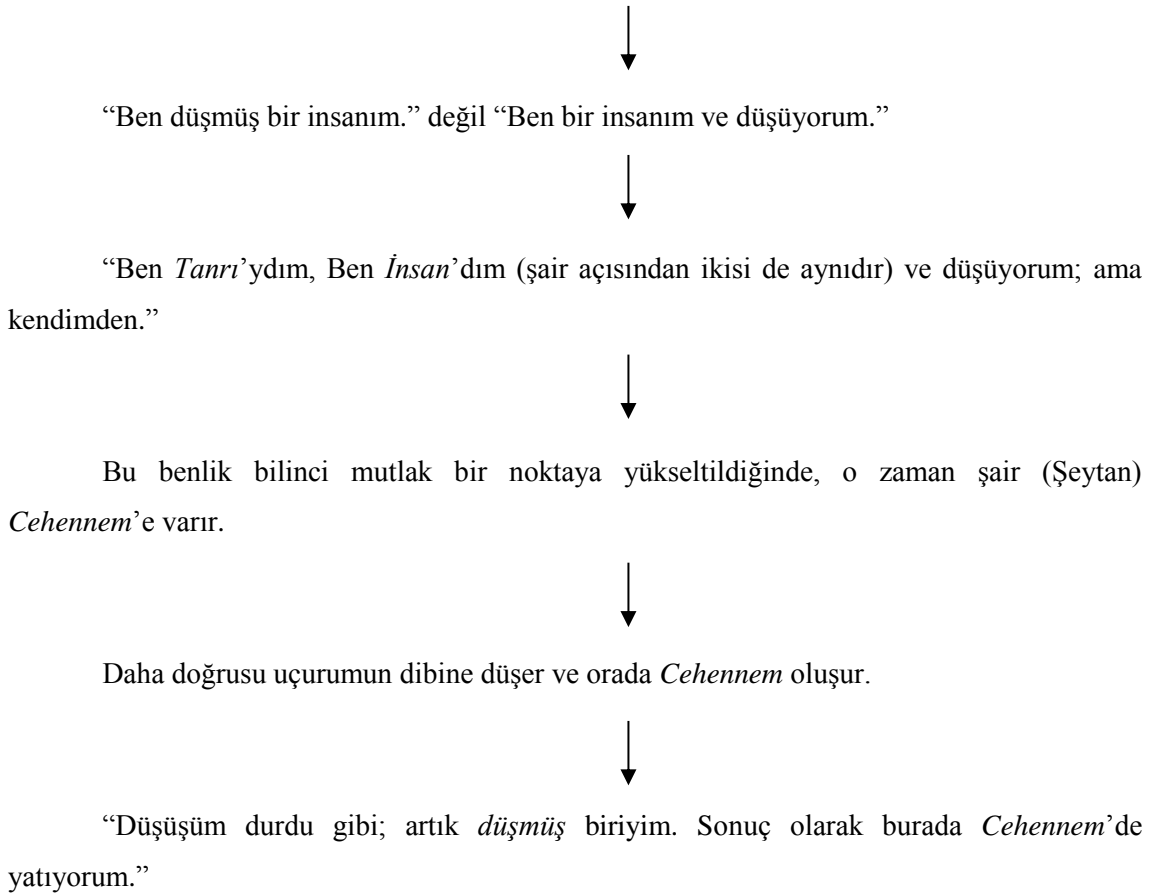
²⁸ Benjamin Johnson, Shakespeare'in yakın arkadaşı ve 16.-17. Yüzyılın İngiliz yazar ve oyuncusudur.

Yukarıdaki tabloda asıl olay, yani modern şairliğe doğru gitme durumu, Şeytan'ın Tanrı'nın oğlunun tecessümünü reddiyle başlarken modern şiir ise Şeytan'ın "Şimdiki gibi olmadığımız bir zaman bilmiyoruz." ve "Zayıf olmak sefilliktir; (bir şeyler) yaparken de ıstırap çekerken de." şeklindeki iki beyanıyla başlamaktadır.

Bloom'un yorumlarından yola çıkarak Milton'un şiirdeki kendi sırasını takip edecek olursak ortaya şöyle bir diyagram²⁹ çıkar:

Her şiir bir Düşüş'e dair değil, *Bizim Düşüşümüz*'e dair farkındalığımızla başlar:

²⁹ Milton'a dayanan bu diyagramı, Lucretius'un *Clinamen*'ine göre dizayn edecek olsaydık: "Düşüşüm durdu gibi; artık düşmüş biriyim, sonuç olarak burada *Cehennem*'de yatıyorum" derken bir yandan da "Düşerken *saptım*, bu yüzden burada kendi yaratımım sayesinde gelişmiş bir *Cehennem*'de yatıyorum" şeklinde düşünmemiz gerekirdi.

Şair bunun bir lanet olduğunu düşünür ve bu laneti kabullenip sebebinin öğrenmek için kahramanlığı seçer.

*Beelzebub*³⁰ ya da *Cehennem*'e varamamış ve asla da varamayacak olan yetenekli şairle tanışma.

Şairin (Şeytan) düştüğü durumu sorgulamak yerine kendi görevine dönmesi: Geride kalan her şeyi toparlamak.

Bir özyıkım spazmı yaşayarak kendi kaosunu örgütleyen Şeytan, şair olarak bir kahramana dönüşür.

Kahramanlık, tekbenciliğin sınırlarında dolaşmaktır ve alçalmanın başlangıcıdır.

“Ey şer! İyiliğim ol benim.” sözüyle Şeytan'ın şairliği sonlanır ve bir isyancıya dönüşür.

Bu diyagramdan anlayabildiğimiz şey, Modern Şair'in (Şeytan) Selef'i (Tanrı) ile Halef'i (Âdem) arasındaki köprü işlevidir ki bu işlev, modern şiirdeki etkilenme endişesinin temelini meydana getirir.

Bloom, yukarıdaki ilk şemada geçen “Şeytan” ve “Âdem” kavramlarını Blake³¹'ten yararlanarak şu şekilde açıklar:

En güçlü şairler bile ilk başta zayıftır; zira işe geriye dönük Şeytanlar olarak değil ileriye dönük Âdemler olarak başlarlar. Blake bir varlık durumuna Âdem der ve buna Daralma Sınırı adını verir. Bir diğerine de Şeytan der ve ona da Opaklık Sınırı

³⁰ Beelzebub, eski bir Filistin şehri olan Ekron'da tapınılan Semitik bir Tanrı iken Katolik Hıristiyanlıkta Cehennem meleklerinden birisi ve şeytani bir figür olarak tasvir edilen karakterdir. Lucifer ile birlikte Cehennemi yöneten diğer iki cehennem lordundan biridir. Aynı zamanda Böcek Tanrısıdır.

³¹ William Blake, 28 Kasım 1757 – 12 Ağustos 1827 tarihleri arasında yaşamış İngiliz şair, ressam ve mistik vizyonerdir.

adını verir. Âdem verili ya da doğal insandır, tahayyüllerimiz bundan daha fazla daralamaz. Şeytan doğal insanın engellenmiş ya da dizginlenmiş arzusudur, daha doğrusu bu arzunun gölgesi ya da hayaletidir. Bu hayalet durumunun ötesinde hayalimizi zorlayamayız; ama hayalet bizim baskıcı yönümüze yerleşince yeterince sertleşiriz, zira yeterince daralmış oluruz (Bloom, 2008: 63).

“Etkileme” (influence) sözcüğü Aquinolu Tommaso³²’nun Skolastik Latincesinde “başkaları üzerinde güce sahip olma” anlamını kazanmıştır. Ama yine de yüzyıllar boyunca kök anlamı olan “içe akış” ve esas anlamı olan “insanlara yıldızlardan gelen kuvvet ya da tecelli” anlamlarını da kaybetmemiştir.

Bu bağlamda Bloom’a göre “Şiirsel Etkilenme”;

Şiirsel Etkilenme entelektüel revizyonizm denen daha büyük fenomenin parçasıdır. (...) Şiirsel Etkilenme bir özbilinç hastalığıdır. (...) Blake gibi bizlerin de bildiği üzere Şiirsel Etkilenme tarih labirentinin sillesini yemiş kazanç ve kayıplardır. (...) Şiirsel Etkilenme Bireylerin ya da Tikellerin Durumlardan geçmesidir. Her revizyonizm gibi Şiirsel Etkilenme de bize ruhun bir hediyesidir ve bu hediye bize yalnızca serinkanlı bir biçimde, ruhun sapkınlığı ya da Blake’in daha doğru tespitiyle, Durumların sapkınlığı denen şey sayesinde gelir (Bloom, 2008: 67-68).

Bloom, burada bahsettiğimiz ve bahsedemediğimiz bütün bu örnek ve açıklamalar vesilesiyle, konuyu bilmeyenler için, içinden çıkılmaz bir hâle büründürdüğü yanlış okuma mevzusunu, kendi tabiriyle “infial uyandıracak” şahsi bir argümanıya neticelendirmiş ve nispeten açıklığa kavuşturmuştur.

Şiirsel Etkilenme –iki güçlü, has şair söz konusu olduğunda– her zaman önceki şairin yanlış okunmasıyla, yani gerçekte ve zorunlu olarak bir yanlış yorumlama olan yaratıcı bir düzeltme edimi yoluyla ilerler. Verimli şiirsel etkilenmenin tarihi: Bu da demektir ki Rönesans’tan bu yana Batı şiirinin ana geleneği, bir endişe ve kendi kendini kurtarıcı bir karikatür tarihidir, tahrifat tarihidir, modern şiirin varlığını borçlu olduğu sapkın, bilinçli revizyonizmin tarihidir (Bloom, 2008: 69).

2.2. *Tessera* ya da Tamamlama ve Antitez³³

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere *Tessera* aşaması, modern şairin karşı çıktığı ve farklı olmak için çabaladığı selefının şiirini gayr-i ihtiyari bir şekilde tamamlamasıdır. Bloom bu

³² Thomas Aquinas, 1225 – 1274 yılları arasında yaşamış, bilgi, metafizik, siyaset, ruhun ölümsüzlüğü konularındaki yorumlarıyla skolastik düşüncenin önemli ismi ve ünlü Hıristiyan filozoftur.

³³ Bloom, bu bölüme Emerson’dan bir alıntı yaparak başlamaktadır:

“Deha ürünü her eserde, kendi reddedilmiş düşüncelerimizi görürüz – bunlar, bize yabancılaşmış bir heybetle geri dönerler.”

bölümde, Emerson, Nietzsche, Johnson, Coleridge³⁴, W.J. Bate³⁵, Freud, Goethe³⁶ gibi pek çok kişinin ismini anarak, alıntılar yaparak, kendi anlayışına göre *Etkilenme Endişesinin* temellerini ve *Tessera* aşamasını anlatmıştır.

Bloom, bölümün hemen başında kendi nezdindeki “etkilenme” tanımının Nietzsche ve Emerson’a borçlu olduğunun itirafını eder:

Emerson gibi Nietzsche de etkilenme-olarak-endişenin en büyük retçilerinden biridir; tıpkı Johnson ve Coleridge’in en büyük savunucuları olmaları ve Johnson ile Coleridge’in izinden giden W.J. Bate’in yakın dönemdeki en kayda değer araştırmacısı olması gibi. Fakat sanırım ben etkilenme endişesi anlayışımı Johnson, Coleridge ve onların takdire şayan araştırmacısı Bate’den çok, bu endişeyi belli ki duymayan Nietzsche ve Emerson’a borçluyum (Bloom, 2008: 85-86).

Bu bölümdeki fikirlerini desteklemek için seçtiği örnekler arasındaki iki temel taş, Goethe’nin ve Freud’un Bloom’u destekleyici nitelikteki görüşleridir³⁷. Bloom’a göre Goethe, “Etkilenme Endişesi” denilen lanetin sıkıntısını hiç çekmemiştir. Ancak onun bu laneti çekmemesi başkaları için sıkıntı ve ızdırap sebebi olmuştur. Bu düşüncelerini Goethe’nin otobiyografisinden yaptığı bir alıntı³⁸’ya bağlayan Bloom, alıntıya ithafen şöyle devam eder:

Bunun (alıntının) insan doğasından çok Goethe’nin doğası için doğru olduğunu söylemek gerek. Nietzsche “Her yetenek kendini kavgada göstermelidir.” der. Dolayısıyla Goethe’de Kant³⁹’ın formülasyonlarının hilafına bir Bütünlük kavgacısı görür. Fakat Nietzsche’ye göre Goethe, nihayetinde salt insani olanın üstesinden gelenlerden biridir: “Kendisini tamlığa uyacak şekilde terbiye etmiştir, kendisini yaratmıştır.” Bu tür iddiadan ne sonuç çıkartmalıyız? Birincisi, bu iddianın Goethe’nin kendi korkunç özgüvenine dayalı olduğunu belirtmek gerek. Şunu söylemişliği yok mudur? “Bir şairin seleflerinin ve çağdaşlarının tüm başarıları haklı

³⁴ Samuel Taylor Coleridge, 21 Ekim 1772 – 25 Temmuz 1834 tarihleri arasında yaşamış İngiliz şair, eleştirmen ve filozoftur. Arkadaşı William Wordsworth ile beraber İngiltere’deki Romantizm hareketinin kurucuları arasındadır. *Kubla Khan* en önemli eseridir. Ancak *Biographia Literaria* en fazla saygı gösterilen eseri olmuştur.

³⁵ Walter Jackson Bate, 3 Mayıs 1918 – 26 Temmuz 1999 tarihleri arasında yaşamış Amerikalı edebiyat eleştirmeni ve biyograficisidir. Samuel Johnson ve John Keats hakkında yazdığı biyografi eseriyle Pulitzer ödülü almıştır.

³⁶ Johann Wolfgang von Goethe, 28 Ağustos 1749 – 22 Mart 1832 tarihleri arasında yaşamış Alman edebiyatçı, politikacı, ressam ve doğabilimcidir.

³⁷ Goethe’nin “Etkileme ve Etkilenme” konusundaki aşırı özgüvenli duruşu ile Freud’un *Family Romance (Aile Romansı)* adını verdiği Oidipus Kompleksiyle bağlantılı olan fikri, Bloom için Halef-Selef arasındaki “Etkilenme Endişesi” konusunda belirleyici unsurlar olmuştur.

³⁸ “Kuşkusuz, kendimize bu şekilde aşırı yoğunlaşma sıkıcı ve zaman zaman melankolik bir iştir ve bize hem zarar verip hem de yardım eder. Fakat bir yandan insan doğasının o meşum nevi şahsına münhasırlığını, diğer yandan yaşam tarzlarının ve eğlencelerin sınırsız çeşitliliğini düşündüğümüzde, insan soyunun çoktan kendi başını yememişi olması, tam anlamıyla bir mucizedir. Sanırım insan doğasında öyle özel bir inatçılık ve çokyönlülük var ki temasa geçtiği ya da içine aldığı her şeyin üstesinden gelebiliyor ya da bu şeyi özümseyemiyorsa en azından zararsız hâle getirebiliyor.” (Bloom: 2008, 87).

³⁹ Immanuel Kant, 22 Nisan 1724 – 12 Şubat 1804 tarihleri arasında yaşamış Alman filozoftur. Alman felsefesinin kurucu isimlerindedir. Felsefe tarihinin kendisinden sonraki dönemini belirleyici olarak etkilemiştir.

olarak ona ait değil midir? Çiçekleri gördüğünde toplamaktan niye çekinsin? Ancak başkalarının zenginliklerini kendi zenginliklerimiz hâline getirerek büyük şeyler yaratabiliriz.” (...) “Tüm bu özgünlük konuşmaları da neyin nesi? Biz doğar doğmaz dünya bizi etkilemeye başlar ve ölene kadar bu devam eder. Her hâlükârda, enerji, kuvvet, istenç dışında neye bizim diyebiliriz ki!” Ama bunu okurken şair için hepsi birden diye mırıldanmaya zorlanıyorum; zira etkilenme endişesi enerji, kuvvet, istenç dışında başka neyle alakalıdır ki? Bunlar bizzat şairlere mi aittir yoksa başkasından, selefinden mi geçmiştir? Etkilenme endişesinin hem en büyük mağdurlarından hem de en büyük teorisyenlerinden biri olan Thomas Mann⁴⁰, Goethe'nin bu sıkıntıyı hiç çekmemiş olması nedeniyle daha da çok ızdırap çekmiştir ki Mann'ın kendisi de bunu fark etmiştir (Bloom, 2008: 87-88).

Freud'un izinden giden Mann ve Goethe arasında belirlediği “Etkilenme Endişesi”ni ve bu etkilenmenin her iki taraf açısından da tamamlayıcı özellik (*Tessera*) barındırmasını alıntılarla destekleyen Bloom, Mann'ın bir denemesinden uzunca bir alıntı⁴¹ yaparak bu alıntıdan, *ephebe* (çırak) ile selef arasındaki etkilenme ilişkisinin temel parçalarını –bir eksikle– bulabileceğimizi söyler ve bu eksikliği de kendisi tamamlar.

Freud'un izinden giden (gittiğini düşünen) Mann bir yandan Goethe'nin örnek hayatını zikreder ve kendi Goethe taklidi modelini hafiften çıtlatırken diğer yandan da Nietzsche'nin etkilenme endişesini aşma şeklinin yirminci yüzyıl versiyonunu sunar. Yirminci yüzyılda etkilenme üzüntülerine karşı takınılan tavır açısından eşsiz gördüğümünden, Mann'ın denemesindeki tüm pasajı alıntılatacağım: (...) Ephebe ile selef arasındaki ilişkide önemli olan her şeyi bu pasajda bulabiliriz; yalnızca en önemlisi eksiktir, –kaçılamayan melankoli, yanlış okumayı kaçınılmaz kılan endişe. Mann'ın Goethe'den uzaklaşması (sapması) herhangi bir sapmanın mutlaka gerekli olduğunun son derece ironik bir biçimde inkârıdır. Mann'ın Goethe'ye dair yanlış

⁴⁰ Paul Thomas Mann, 6 Haziran 1875 – 12 Ağustos 1955 tarihleri arasında yaşamış ve 20. yüzyılın en önemli Alman yazarlarından biri olmuştur. Özellikle romanları ile tanınmakla beraber edebiyat alanında verdiği eserlerin yanı sıra, toplumsal eleştirileri ile de öne çıkmıştır. 1929 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır.

⁴¹ “Çocukluk –bir başka deyişle çocukluğa gerileme– bu gerçek anlamıyla psikanalitik öge, hepimizin yaşamında ne büyük role sahiptir! Bir insanın hayatının şekillenmesinde ne büyük paya sahiptir; gerçekten tam da tarif ettiğim şekilde işler: Mitik özdeşleşmeyle, hayatta kalarak, zaten var olan ayak izlerini takip ederek! Babayla olan bağ, babaya öykünmek, babalık oynamak ve babanın yerini tutan resimlere daha üstün ve gelişkin bir türün aktarılması – bu çocuksu özellikler bireyin hayatında nasıl da iz bırakır ve onu şekillendirir! “Şekillendirmek” sözcüğünü bilerek kullanıyorum; çünkü benim açımdan eğitim (*Bildung*) dediğimiz şeyin, insanın şekillendirilmesinin, en mutlu, en zevkli ögesi tam da hayranlık ve sevginin –büyük benzerlikten çekip çıkartılmış bir baba-imesiyle çocukça özdeşleşmenin– bu güçlü etkisidir. Özellikle de sanatçı, o fena hâlde çocuk ruhu ve oyun heveslisi varlık, bize bu tür çocukça bir taklidin kendi yaşamı üzerindeki gizemi; ama sonuçta bariz etkisini; çoğu zaman kahramanın çok farklı zamansal ve kişisel koşullar altında, çok farklı ve deyim yerindeyse çocukça araçlarla yeniden canlandırılmasından başka bir şey olmayan kariyerinin üretken idaresini anlatabilir. Werther ve Wilhelm Meister safhalarıyla, yüzyıllık Faust ve Divan dönemiyle, Goethe taklidi hâlâ bir sanatçının yaşamını şekillendirebilir ve hamurunu mitik bir şekilde yoğurabilir, bilinçdışından çıkıp –bir sanatçıdan bekleneceği gibi– oyun yoluyla gülümseyen, çocuksu ve derin farkındalığa dönebilir.” (Bloom: 2008, 89).

yorumu, selefine tam da kendi parodici dehasını, kendi sevecen ironisini atfeder (Bloom, 2008: 88-89).

Yukarıdaki alıntının özellikle son cümlesinden de anlaşılacağı üzere, Mann'ın Goethe'ye karşı "Etkilenme Endişesi"nin ilk aşaması olan *Clinamen* etkisi, ikinci aşamaya yani *Tessera*'ya sebebiyet vermiş; bunun sonucunda da Mann'ın bazı özellikleri Goethe'ye atfedilebilir hâle gelmiştir.

2.3. *Kenosis* ya da Tekrar ve Süreksizlik⁴²

Bu aşamada şair, selefî ile arasında istemsiz bir bağ kurarak selefini tekrara düşer. Bu tekrar şairin hiç de istediği bir durum değildir. Hatta tekrara düşmenin korkusunu ve endişesini en derininde yaşar. Ancak bütün bu endişelerine rağmen selefî tekrar etmekten kaçamaz. Bu tekrarın farkına varan şair, tekrardan kurtulabilmek adına kendi tahayyülünün içini boşaltmayı ya da tahayyülün değerini azaltmayı dener. Şair bu denemede başarılı olduğu takdirde, farkında bile olmadan selefînin tahayyül sınırlarını da aşağıya çekmiş olur. Bloom'a göre "tekrar anlayışı" ya da "tekrar endişesi" şairlere ve teorisyenlere göre değişkenlik gösterebilir. Ancak kendisi için "Etkilenme Endişesi" Freud'un "Tekinsizlik" anlayışının bir çeşididir.

Birileri ne zaman içimizdeki saplantılı eylem örüntülerine boyun eğme eğilimimizi hatırlatsa "unheimlich", yani tekinsiz bir şeyler hissedilir. Kişinin içindeki "daimonik", iblisçe yön, haz ilkesine baskın çıkarak bir "tekrar zorlanımı"na yol açar. (...) Freud "unheimlich" (tekinsiz) bir tespitte bulunarak şunu savunur: "Her duygusal etki, niteliği ne olursa olsun, bastırma sonucunda marazi bir endişeye dönüşür." Endişe durumları arasında Freud "endişenin, tekerrür eden bastırılmış bir şeyden kaynaklandığının gösterilebildiği" "tekinsiz" kategorisini keşfeder. Fakat Freud bu "tekinsizlik" in "tekin/aşına" (homely) olarak da adlandırılabilceği inancındadır; "zira bu tekinsizlik aslında yeni ya da yabancı bir şey değildir, aksine yalnızca bastırma sürecinin yabancılaştırdığı tanıdık ve öteden beri yerleşmiş bir şeydir." Ben özel olarak bir durum olan etkilenme endişesini tekinsizliğin bir çeşidi olarak görüyorum (Bloom, 2008: 109).

Bloom'a göre şiir peşinde koşan, şair olmak için çabalayan, sayısız *Ephebe*'lerin ilk alanı okyanustur ya da okyanusun kıyısıdır; yani *Su*'dur. *Su*, *Kenosis* aşamasında "Tekrar"ın sembolüdür. *Ve Ephebe* bu elemente düşüşü sayesinde ulaştığının da bilincindedir. İçgüdüleri o suyun etrafında kalmasını söylese de antitetik itki onu suyun etrafından uzaklaştıracak ve kendi şair tavrının yani *Ateş*'in peşine düşecektir. Bloom için *Ephebe*'nin peşine düştüğü *Ateş*, şiirin ta kendisi, ateş peşinde koşmak ise süreksizlik adını verdiği durumdur.

⁴² Bloom bu bölüme Kierkegaard'dan bir alıntı yaparak başlamaktadır:
"Genç adam tekrara inanmış olsaydı, her şeye kadir olur, nice iç derinliklere ulaşırdı!"

Bizim şiir diye adlandırdığımız şey çoğunlukla –en azından Aydınlanma⁴³dan beri– işte bu ateş arayışı, yani süreksizlik peşindeki bu arayıştır. “Tekrar” sulu kıyılarına aittir, “Hata” ise yalnızca, ağırlıksızlığın verdiği korkutucu bir özgürlüğe giden hava yolculuğuyla süreksizliğin ötesine geçenlere aittir. Prometheus⁴⁴çuluk ya da şiirsel kuvvet arayışı, atılmışlık (yani tekrar) ile taşkınlık (Binswanger’ci Verstiegtheit, yani şiirsel çılgınlık, yani tam manasıyla Hata) çatışmaları arasında gider gelir. Bu salt döngüsel bir arayıştır ve tek amacı ve zaferi –zorunlu olarak– başarısız olmaktır. (...) Prometheusçu arayışı becerebilen çok az kişi, bir hava şiirinin yazılabildiği süreksizlik şiirine erişebilen topu topu üç-dört kişi (Hardy⁴⁵, Yeats⁴⁶, Stevens⁴⁷) vardır (Bloom, 2008: 111).

Bloom’a göre “Tekrar” bir şairin başına gelebilecek kaçınılmaz bir durumdur. Zira kronolojik açıdan sonra gelen, kendinden önce geleni taklide ve tekrara ister istemez mecbur kalır ki bu da bir şairin merkezi sorunudur. Şair bir süre sonra bu tekrarın farkına varıp en azından tekrar yönünü (aşağıya doğrudan, ileriye doğru) değiştirmeye çabalar. İşte bu çaba sonucunda da “bozma mekanizması” devreye girer.

Güçlü şair hayatta kalır; çünkü bir “yapı bozma” ve “yalıtma” tekrarının süreksizliğini yaşar; ama “ileriye doğru anımsama” sürekliliğini, seleflerinin başarılarını tekrarlayan bir yenileyiciliğe açılma sürekliliğini yaşamayı sürdürmediği takdirde, şairlikten çıkacaktır. Yanlış okuma, şimdi düzeltebiliriz, gerçekten de seleflerin yaptığını eksik yapmaktır (ve eksik almaktır); fakat burada “eksiklik” diyalektik anlamda anlaşılmalıdır. Seleflerin yaptıkları, ephebe’yi tekrarın dışarı ve aşağı doğru hareketine atmıştır, ephebe çok geçmeden bunun hem bozulması hem de diyalektik olarak olumlanması gereken bir tekrar olduğunu (ve bunların aynı anda yapılması gerektiğini) anlar. Yapılanı bozma mekanizması kolayca elde edilebilir, tıpkı bütün psişik savunmalar gibi; ama ileri doğru anımsayarak tekrarlama süreci

⁴³ Aydınlanma Çağı olarak adlandırılan tarihsel dönem, aydınlanma felsefesinin 18. yüzyılda doğup benimsenmeye başladığı dönemdir. Batı toplumunda 17. ve 18. yüzyıllarda gelişen, akılcı düşünceyi eski, geleneksel, değişmez kabul edilen varsayımlardan, ön yargılardan ve ideolojilerden özgürleştirmeyi ve yeni bilgiye yönelik kabulü geliştirmeyi amaçlayan düşünsel gelişimi kapsayan dönemi tanımlar. Aydınlanmaya yol açan başlıca düşünsel gelişmeler Rönesans ve Reform hareketleridir. Aydınlanmanın ilk temsilcileri olarak genellikle Rene Descartes ve Gottfried Wilhelm Leibniz kabul edilir. Almanya’da Johann Gottfried Herder, Immanuel Kant, Christian Wolff; Fransa’da Denis Diderot, Claude Adrien Helvétius, Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, Voltaire; Büyük Britanya’da David Hume, John Locke ve Thomas Paine Aydınlanma Çağı’nın en önemli temsilcileridir (Ayrıntılı bilgi için bkz: http://tr.wikipedia.org/wiki/Ayd%C4%B1nlanma_%C3%87a%C4%9F%C4%B1).

⁴⁴ Prometheus, Hesiodos’a göre İapetos’la ve Klymene’nin oğlu ve Atlas, Menoitios ve Epimetheus’un kardeşidir. Bazı metinlerde Prometheus’un annesi Asia ve kardeşi Athos olarak gösterilir. Prometheus, öteki kardeşleri gibi tanrısal düzene kafa tutmuş, karşı çıkmış ne var ki öteki kardeşlerinden farklı olarak sonunda insanoğlunu yaratarak ve onlara ateşi (yaratıcılığı, bilimi, uygarlığı) vererek bu düzeni değiştirmeyi başarmıştır.

⁴⁵ Thomas Hardy, 2 Haziran 1840 – 11 Ocak 1928 tarihleri arasında yaşamış İngiliz yazar ve şairdir.

⁴⁶ William Butler Yeats, 13 Haziran 1865 – 28 Ocak 1939 tarihleri arasında yaşamış İrlandalı şair ve oyun yazarıdır. İrlanda’da yetişen en önemli lirik şairlerden biri olmanın yanı sıra 20. yüzyıl edebiyatının esas figürlerinden biridir. İrlanda edebiyatının Rönesans sürecinin öncüsü sayılmaktadır.

⁴⁷ Wallace Stevens, 2 Ekim 1879 – 2 Ağustos 1955 yılları arasında yaşamış Amerikalı, Modernist şairdir.

kolay öğrenilmez (Bloom, 2008: 113-114).

Bloom, *Kenosis* bölümünü sonlandırırken bölüm hakkındaki görüşlerini derleyip topladığı bir paragrafa yer vermiştir. Yukarıda da bahsettiğim üzere, Aziz Pavlus'tan aldığını söylediği *Kenosis* tabirine “boşaltma, tahayyülün hem bozma hem de yalıtma hareketi” şeklinde bir karşılık veren Bloom, sözlerine şöyle devam ederek *Kenosis* aşamasına netlik kazandırır:

Güçlü şairlerde kenosis, seflele ilişkili olarak bir “boşaltma” ya da “azalma”nın gerçekleştirildiği bir revizyon edimidir. Bu “boşaltma” özgürleştirici bir süreksizliktir ve sefelin ilhamının ya da tanrılığının basitçe tekrar edilmesiyle yazılamayacak bir şiiri mümkün kılar. İnsanın sefelinin gücünü kendi içinde “bozması”, aynı zamanda benliğin kendisini sefelin duruşundan “yalıtması”na da hizmet eder ve sonradan gelen şairi kendi içinde ve kendi kendisi için tabu olmaktan kurtarır. (...) *Kenosis* kategorisi clinamen ya da *tessera*'dan daha çiftdeğerli bir harekettir ve zorunlu olarak şiirleri antitetik anlamlar dünyasına daha derinden sokar. Zira *Kenosis*'te sanatçının sanata karşı savaşı kaybedilmiştir ve şair kendisini sınırlayan bir mekâna ya da zamana düşer ya da geriler; tıpkı sefelinin modelini kasıtlı, iradi bir süreklilik kaybıyla bozması gibi. Onun duruşu sefelinin duruşu gibi görünür (tıpkı Keats⁴⁸'in ilk *Hyperion*⁴⁹'daki duruşunun Milton'ın duruşuna benzemesi gibi); ama duruşun anlamı bozulmuştur. Bu duruşun önceliği -ki bu bir tür tanrılıktır- boşaltılır ve buna sahip olan şair, yalnızca diğer şairlerden değil kendi benliğinin sürekliliğinden de yalıtılır (Bloom, 2008: 118-120).

Ara Bölüm: Antitetik Eleştiri Manifestosu

- İlk sapma → Kişinin kendi selefi olan büyük bir şairi okumayı öğrenmesi.
İkinci sapma → Halefleri sanki biz onların çömeziymişiz gibi okumak.

Bloom'a göre *Antitetik Eleştiri*, yukarıdaki iki sapma türünü birbiriyle karşılaştırdığımızda anlam kazanmaktadır. Çünkü ona göre “Bir şiirin anlamı ancak başka bir şiir olabilir.” (Bloom: 2008, 124).

Bloom bu bölümde, buraya kadar anlattığı, bir şairin etkilenme endişenin üç aşaması olan *Clinamen*, *Tessera* ve *Kenosis* aşamalarının özetini yaparak şiir, iyi şiir, kötü şiir, etkilenme, eleştiri gibi tabirleri de edebi ve alegorik bir üslupla açıklar:

Her şiir, bir ebeveyn şiirin yanlış yorumlanmasıdır. Şiir, endişenin aşılması değil bu endişenin kendisidir. Şairlerin yanlış yorumları, yani şiirler eleştirilenlerin yanlış

⁴⁸ John Keats, 31 Ekim 1795 – 23 Şubat 1821 tarihleri arasında yaşamış İngiliz şairdir.

⁴⁹ Aslında *Hyperion*, Olymposlu on iki tanrı, tahtı titanların elinden aldıktan sonra ölümlülerin arasına sürgün edilen on iki titandan biridir. Kayıtlarda Güneş Tanrısı olarak da geçer. Metinde, John Keats tarafından kaleme alınmış Titanlar-Olymposlular arasındaki savaşı hikâye eden şiirdir.

yorumlarından ya da eleştiriden daha esaslıdır; ama bu yalnızca bir derece farkıdır, tür farkı değil. Yorum diye bir şey yoktur; yalnızca yanlış yorum vardır ve dolayısıyla her eleştiri mensur şiiirdir. (...) Şiir etkilenme endişesidir, yanılmadır, disiplinli bir sapkınlıktır. Şiir yanlış anlamadır, yanlış yorumdur, yanlış ve uygunsuz birleşmedir. Şiir (Romans) Aile Romansı'dır. Şiir ensestin büyüdür ve bu büyüye direnerek disiplin altına alınır. Etkilenme Influenza'dır – yani yıldızlardan gelen bir hastalık. (...) Şizofreni kötü şiiirdir; zira şizofren sapkın, kasıtlı yanlış okumanın kuvvetini kaybetmiştir. Dolayısıyla şiiir hem daraltmadır hem de genişletmedir; zira tüm revizyon kategorileri daraltan hareketlerdir, ama yaratmak genişletici bir harekettir. İyi şiir revizyon hareketi (daraltma) ile tazeleyici dışa-gidiciliğin diyalektiğidir. (...) Eleştiri derin totoloji⁵⁰ söylemidir – kastının doğru ama söylediklerinin yanlış olduğunu bilen tekbencinin söylemidir. Eleştiri şiiirden şiiire giden saklı yolları bilme sanatıdır (Bloom, 2008: 124-126).

2.4. *Daimonikleşme ya da Karşı-Yüce*⁵¹

Temel olarak “iblisleşme” olarak tanımlayabileceğimiz bu aşama, Freud'un bastırma anlayışı çevresinde şekillenmiştir. Bu anlayışa göre şair, kendi içindeki “ben”i bastırarak “başka biri”ne dönüşür. Bu “başka biri” modern ve güçlü şair olan “daimonik şair”dir.

Bloom'a göre güçlü yeni şairin kendi içinde uzlaştırması gereken iki hakikat vardır: Bunların ilki “*Ethos*⁵², *Daimon*'dur.” İkincisi ise, “Her şey onun aracılığıyla yaratılmıştır ve yaratılmış hiçbir şey o olmadan yaratılmamıştır.” Şairin, şiir yazmadan önce bu hakikatleri kabul etmesi gerekir; zira şiir, “dönüşümü” yani “daimonikleşmeyi” bastırmaya karşı verilen bir mücadele değil aksine tamamen bastırma işleminin ürünüdür.

Bu bölümde özellikle Rilke⁵³'nin adını anan Bloom'a göre, R. M. Rilke'deki *daimonik etki* yirminci yüzyıldaki diğer şairlerin hepsinden daha fazla kendini gösteriyordu. Bu yüzden

⁵⁰ Totoloji'nin üç ana kullanımı vardır: 1- Totoloji (mantık): Mantiki biçimi nedeniyle her daim doğru olan bir ifade. 2- Totoloji (retorik): Sözü gereksiz, herhangi bir ek bilgi içermeyen şekilde tekrar kullanımı. 3) Truizm: Tartışmaya hiçbir şey katmayan çok bariz bir iddia, söylem.

⁵¹ Bloom bu bölüme yine Emerson'un *Kendine Güven* adlı eserinden uzunca bir alıntı yaparak başlamaktadır: “Şimdi, bu konudaki en büyük hakikat söylenmeden kalmış oluyor ve belki de söylenemeyecektir; zira tüm söylediğimiz sezginin hayal meyal hatırlanmasından ibarettir. Şu anda beni bunu söylemeye en çok yaklaştıran düşünce şudur: İyilik size yaklaştığında, içinde bir can olduğunda, bu bilinen ya da alışıldık bir yolla olmaz; bir başkasının ayak izlerini ayırt edemezsiniz; insanın yüzünü göremezsiniz; herhangi bir ad duymazsınız – yol, düşünce, iyilik tümüyle yabancı ve yeni olacaktır. Örnek ve deneyimi dışlayacaktır. Yolu insandan alırsınız, insana götürmezsiniz. Var olan bütün insanlar bunun unutulmuş elçileridir. Korku da ümit de bunun altındadır. Umutta bile düşük bir şey vardır. Görü saatinde ne minnettarlık ne de gerçek anlamıyla sevinç diye adlandırılacak bir şey vardır. Tutkunun üzerine çıkmış ruh özdeşlik ve ezeli nedenselliği inceler, Hakikat ve Doğru'nun başlı başına varoluşunu algılar ve her şeyin iyi gittiğinin bilgisiyyle kendisini sakinleştirir. Engin doğa alanları, Atlantik Okyanusu, Güney Denizi; uzun zaman aralıkları, yıllar, yüzyıllar, hepsi nafiledir. Düşündüğüm ve hissettiğim bu şey bütün eski yaşam durumlarının ve koşullarının temelini oluşturur; zaten şimdiki zamanımın, yaşam ve ölüm diye adlandırılan şeyin temelinde de o vardır.”

⁵² Bir toplumun, kavmin, kültürün ya da çağın baskın ruhsal özelliği, mizacı, tavrı, kısacası karakteri.

⁵³ Rainer Maria Rilke, 4 Aralık 1875 – 29 Aralık 1926 tarihleri arasında yaşamış Alman şairdir. Alman Lirizminin en önemli temsilcilerinden biridir.

Rilke büyük bir şairdi. Çünkü Bloom'a göre "normal insan"ı "şair" hâline getiren güç her zaman için *daimoniktir*.

Antikçağlardakiler iblislerden, yani daimonlardan bahsettiklerinde aynı zamanda (Drayton⁵⁴'ın dediği gibi) "zihinlerinin büyüklüğü ile tanrılara yaklaşanları" da kastetmişlerdi. "Zira semavi bir karabasandan doğmak, insanların dünyevi zayıflığının çok ötesinde büyük ve güçlü bir ruha sahip olmaktan başka bir şey değildir." Bir insanı şair hâline getiren güç daimoniktir; çünkü dağıtan ve bölen (daeomai'nin kök anlamı budur) güçtür bu. Kaderlerimizi dağıtır ve yeteneklerimizi böler (...) Bu bölünme düzen getirir, bilgi tevdi eder, bildiği yerin düzenini bozar, başka bir düzen yaratmak için cehaletle takdis eder. İblisler parçalayarak yaratırlar. (...) Fakat hepsinin kendi sesi ve şairlerin sahip oldukları tek şey budur (Bloom, 2008: 129-130).

Bloom'a göre, iblislerin güçlü şairlere "dadanması" söz konusu değildir. Zira "dadanma" durumu güçlü şairin ihtiyacının olduğu bir durum değildir. Güçlü addedilen şair, zaten *daimonun* kendisi olmuştur ve şairlik yeteneği zayıflamadığı sürece de *daimon* olarak kalacaktır. Yeni ve *Daimonikleşmiş* şair, selefın Yüce'sine karşı durduğu için *daimonik* etkiyle selefının kendisine nazaran zayıflığını idrak ettiği veya düşündüğü bir Karşı-Yüce sürecinden geçer. *Ephebe* daimonikleştiğinde, selefı ister istemez insanileşir, sıradanlaşır, zayıflar. Temelde;

Daimonikleşme selefının gücünü kendisinininkinden daha büyük bir ilkeye yükseltmeye çalışır; ama pragmatik olarak oğlu daha bir daimonik, yani daha bir iblis, selefı de daha bir insan hâline getirir (Bloom, 2008: 135).

Bölümün en başında da dile getirildiği gibi bu aşama, ilahi bir gücün varlığı olmadan gerçekleşemez. Şairin de bu ilahi gücün kendi benliğindeki etkisini kabul etmesi mutlak esastır. Çünkü şiiri oluşturan tahayyüle giden yok bu mutlakiyete teslimiyetten geçer:

... mukaddesin müdahalesi olmadan daimonikleşme olmaz ve bu revizyon kategorisinin hiçbir izahı, Kutsal fikrini dışlayamaz. (...) Ephebe kehaneti, ilk olarak kendi selefının korkutucu enerjisini aynı anda hem Tümüyle Öteki olarak hem de kendisine musallat olan bir güç olarak idrak ettiğinde öğrenir. İlk aşamalarında, kehanetten çok kestirme yeteneği olarak görünen bu idrak, istençten bağımsızdır; ama tümüyle bilinçlidir. (...) Şair, burada tahayyülün tam tamına insani bir şey olduğunu reddederek ulaşmak zorundadır tahayyüle (Bloom, 2008: 131).

⁵⁴ Michael Drayton. 1563 – 23 Aralık 1631 tarihleri arasında yaşamış İngiliz şair. Kraliçe Elizabeth döneminin en ünlü simalarındandır.

2.5. Askesis ya da Arınma ve Tekbencilik⁵⁵

Bu aşamada, güçlü şair şiirsel bir yücelme yaşar ve selefinden kurtulabilmek adına bir arınma yaşayarak mutlak yalnızlığa ulaşmaya çalışır. Bir önceki aşamadaki daimonik gücün etkisiyle mest olan güçlü şair, tüm enerjisini kendisine döndürecek güce erişir ve ölü selefi karşısında en açık zaferini elde etmiş sayılır.

Askesis aşaması, güçlü olan şairin bir nevi kendi kendisini peydahlamasıdır. Bu peydahlama işlemi, selefin benliğinden ve şahsından geçerek şairin kendi gerçek-benliğini ve gerçek-öznesini bulmasını sağlar.

Bloom'a göre, şairlerin (sadece şair sıfatlarıyla) hepsinin ortak dini olan Orfeusçuluk⁵⁶ bir *Askesis* tezahürüdür. Ancak yine de her şeyin kökeni olarak gördükleri zamana tapan Orfeusçu bu şairler Titan⁵⁷ların yuttuğu ama Semele⁵⁸'den yeniden doğan Dionysos⁵⁹'a olan gerçek bağlılıklarını unutmamışlardır. Kendini revizyoncu aşamaların çarklarından geçirecek iyice arıtan ve dönüştüren *Ephebe*, salt insan olmanın hışmından ve insan olma batağından kurtulup yükselebilmek için tozun, çamurun içinde debelenmiş olan bütün Orfeusçu ustaların doğrudan halefi konumundadır. Ve bu Orfeus dininin kıyamet anlayışı, tekrar zorlantısının kurbanı olmaktır. Söz konusu dine (Orfeus) mensup şairlerin *Araf* ya da *Arınma* dedikleri şey ise, çoğunlukla Platoncuların, Hıristiyanların, Nietzschecilerin ya da Freudcuların bir tür yücelme ya da ben savunmaları diye adlandırdıkları şeydir.

Bloom, etkilenme endişesi kuramının bu aşamasını, Freud'un *Ben ve İd*'ine dayandırmaktadır. Bu temellendirme durumunu Bloom şu şekilde açıklamaktadır:

Freud Ben ve İd'de yüceltmenin özdeşleşmeyle yakından bağlantılı olduğunu ortaya atmıştı. Bu özdeşleşmenin kendisi, amaç ya da ereğin bazen karşıtına dönüşecek ölçüde tahrif edilmesine dayalıdır. Freud'un bu spekülasyonunu kendi kaçınma tipolojimizin bağlamına aktaracak olursak, o zaman yüceltme bir *Askesis* biçimine, hem selefin hem de *Ephebe*'nin yaratıcı dairesini daraltma pahasına dönüşüm peşinde koşan bir kendi kendini kısıtlamaya dönüşür. Şiirsel *Askesis* sürecinin nihai

⁵⁵ Bloom, bu bölüme Coleridge'den bir alıntı yaparak başlamaktadır.

"Sema bu aşağı dünyaya ışık ve etki bahşeder ve bu dünya kutsanmış ışınları yansıtırsa da bunun karşılığını veremez. Aynı şekilde insan Tanrı'ya geri dönebilir; ama mukabele mümkün değildir."

⁵⁶ Orfe veya Orfeus, Eski Yunan'da şairlerin ve müzisyenlerin üstadı olan mitolojik bir karakterdir. Ezoterizmde ise Antik Yunan'a bilgeliği Pisagor ve Platon'dan önce getirmiş en büyük inisiyelerden biri olarak kabul edilir. Orfeusçuluk ise bu mitolojik karakterin gösterdiği şiir yolundan yürütenlerin geliştirmiş olduğu üsluptur.

⁵⁷ Mitolojide Yunan Tanrıları'ndan önce hüküm süren bir Tanrı ırkıdır. İlk başta on iki Titan-Tanrı vardı. Daha sonra bu Tanrılar yeni titanlar doğurarak sayılarını artırmışlardır. Klasik Yunan Mitolojisi'ndeki Tanrılar (Olymposlular) tarafından tahttan indirilen Titanlar, efsanevi Altın Çağ'da dünyayı yönetmişlerdir.

⁵⁸ Zeus'un birlikte olup hamile bıraktığı sayısız kadından bir tanesidir. Onu önemli kılan şey ise Dionysos'u doğurmuş olmasıdır.

⁵⁹ Şarabın sadece sarhoş ediciliğini değil sosyal ve faydalı etkilerini de temsil eden şarap Tanrısı'dır. Aynı zamanda medeniyetin destekçisi ve barış aşığıdır. On iki Olympos Tanrısı'ndan biridir.

ürünü üst benin muhayyel eşdeğerinin oluşturulmasıdır – vicdandan daha sert, tümüyle gelişmiş şiirsel bir istenç ve dolayısıyla her güçlü şairdeki Urizen⁶⁰, güçlü şairin olgunlukla içselleştirilmiş saldırganlığıdır bu eşdeğer (Bloom, 2008: 146).

Şiirsel *Askesis* Karşı-Yüce'nin zirvelerinde başlar ve şairin kendi daimonik yaygınlığından duyduğu istem dışı şoku telafi eder. *Askesis*'i etkilenme endişesine karşı bir savunma aracı olarak düşünürsek, şiirsel benlikte en genel olarak bir arındırıcı körleştirme ya da en azından bir örtme olarak algılamamız mümkündür.

Bloom'a göre, *Askesis*'in en net ve en kısa tanımı: “*Ephebe*'nin ölü seleflerle ölümüne kapışmasıdır.”

...güçlü şair, arındırıcı *Askesis* sürecinde, yalnızca kendisini ve en sonunda yok etmek zorunda olduğu Öteki'ni –bu zamana kadar hayalî ya da birleşik bir figüre dönüşmüş olması muhtemel olan; ama kendilerini her zaman hatırlatan geçmişte yazılmış gerçek şiirlerin oluşturduğu bir figür olarak kalan selefini– tanır. Zira Clinamen ve Tessera ölüleri düzeltmek ya da tamamlamak için çabalarken Kenosis ve Daimonikleşme ölülerin hatırasını bastırmak için yaşar; ama *Askesis* gerçek çekişmedir, ölülerle ölümüne bir kapışmadır (Bloom, 2008: 148).

2.6. *Apophrades* ya da *Ölülerin Dönüşü*⁶¹

Etkilenme endişesinin bu aşaması, tüm revizyon aşamalarını atlatan şairin selefinin son kez eski yerini halefinden almak için ölüm uykusundan uyanması ve geri gelmeye çalışması olarak açıklanabilir. *Apophrades*, yani ölülerin eski evlerini işgal etmek üzere geri döndükleri kasvetli ya da şanssız günler, yalnızca en güçlü şairlerde hissedilir. Ancak çok güçlü olan şairlerde bu durumu bile arındırabilecek büyük ve nihai bir revizyon hareketi mevcuttur. Bloom'a göre yirminci yüzyılın en güçlü şairleri olan Yeats ve Stevens ile on dokuzuncu yüzyılın sonlarının en büyük iki şairi Browning⁶² ve Dickinson⁶³, revizyon kategorilerinin bu en kurnazca olanının canlı örnekleridir. Zira bu şairlerin hepsi seleflerine karşı önceliği ele geçirip daha sonrasında da bu önceliklerini koruyabilen bir üslup geliştirmişlerdir. Hatta bu üslup o kadar güçlü bir seviyeye varmıştır ki bir noktada atalarının bu şairleri taklit ettiğini düşünmek bile mümkün olmaya başlar. Bloom bu durumu ve bu aşamadaki işleyişi şu şekilde açıklar:

⁶⁰ William Blake'in *Complex Mythology* çizimlerinde yer alan ve genel yargı ve hukukun simgesi hâlini alan çizimdir.

⁶¹ Bloom, bu bölüme yine Emerson'dan bir alıntı yaparak başlamaktadır:

“Hiç Liman yok.

Uyku yok, ölüm yok;

Diri diri ölüyor görünen.”

⁶² Robert Browning, 7 Mayıs 1812 – 12 Aralık 1889 tarihleri arasında yaşamış, Victoria döneminin en ünlü İngiliz şair ve oyun yazarlarından.

⁶³ Emily Elizabeth Dickinson, 10 Aralık 1830 – 15 Mayıs 1886 tarihleri arasında yaşamış Amerikalı şairdir.

Şair selefini kendi eserinde öyle bir yere yerleştirir ki selefin eserindeki belli pasajlar onun kendi yüceliğinin ürünleri olarak değil de başarısını [sonradan gelen] şairin başarısına borçlu olan, hatta [sonradan gelen] şairin daha ihtişamlı olması yüzünden başarısı (zorunlu olarak) azalan ürünlermiş gibi görülür. Güçlü ölümler geri dönerler; ama bizim renklerimizle ve bizim seslerimizle konuşarak en azından kısmen, en azından belli anlarda, kendilerinin değil bizim kalıcılığımıza delalet eden anlarda geri dönerler. Eğer tamamen kendi kuvvetleriyle geri dönerlerse, o zaman zafer onlarıdır (Bloom, 2008: 167).

Burada Bloom'un eserinde kullandığı bir örneği (s. 168-169) paylaşmanın, *Apophrades* aşamasının tam olarak anlaşılmasına ziyadesiyle katkı sağlayacağı inancındayım. Örnek, Stevens'in *Le Monocle de Mon Oncle*'i ile onun "meşru evladı" John Ashbery⁶⁴'nin *Fragment*'i arasında vuku bulan farklılıklar ve benzerlikler üzerine kurgulamıştır. Bu örnekte Ashbery *Ephebe*, Stevens ise ölü seleftir:

Budala bir âlim misali, bakıyorum, aşkla
 Körpe bir zihne değen kadim manzaraya.
 Geliyor, çiçekleniyor, meyve veriyor, ölüyor sonra.
 Bu basit mecaz bir hakikat yolunu açık ediyor.
 Çiçeğimiz ölmüş. Bundandır meyveyiz biz.
 Altuni iki sukabağı yayılmış asmalarımıza,
 Güz havasında, savrulmuş ayazla,
 Gürbüzlük, semizlikle bozulup ucubeye dönmüş.
 Siğilli kabaklar gibi asılı duruyoruz, yol yol ve şualı,
 Gülüp geçen gökyüzü görür ikimizi,
 Çürüten kış yağmurlarıyla yıkanıp kabuğa dönüşümüzü.

Stevens – Le Monocle, VIII

Kan portakalı gibi tek bir sözlüğümüz var
 Tümüyle yürekten ve etten, hem görebiliyoruz
 Çentiklerin tozu içinde muhayyilemizin
 Etrafında döndüğü merkezi. Velhasıl,
 Eski yollar süs ve eklentiden başka bir şey değil
 Etrafımızı değiştirmeye kastedilmiş, bir in misali.
 Gülünecek bir şey yok bunda.
 Muhayyel bir doyum,
 Muvazenesizliğimizin özünü çekip ayırmak,
 Ve yine lale misali başını özenle dik tutmak.

⁶⁴ John Lawrence Ashbery, 28 Temmuz 1927'de doğmuş Amerikalı şairdir. Pulitzer de dahil olmak üzere pek çok ödül sahibidir.

Ashbery – Fragment, XIII

Bloom'a göre klasik etkilenme görüşüne göre bakılacak olursa, ikinci şiirin ilkinden türediği sonucunun çıkması çok doğal bir düşünce olacaktır. Ancak bir revizyon kategorisi olan *Apophrades*'i bilip her iki şiiri de bu gözle değerlendirecek olursak, *Ephebe* Ashbery'nin ölü selef Stevens ile istem dışı olarak girdiği apansız mücadeleden nispi bir başarıyla çıktığı düşüncesinin zihnimizde canlanması kuvvetle muhtemeldir.

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi, “Apophrades, eğer işinin ehli bir tahayyül tarafından, kuvvetini koruyan güçlü şair tarafından idare edilirse, ölümlerin dönüşünden çok en başta şiiri mümkün kılmış olan o ilk coşkunun, kendinden duyulan coşkunun geri dönüşünün kutlanması hâline gelir.” (Bloom, 2008: 172).

Sonuç

Harold Bloom'un *Etkilenme Endişesi* adlı farklı bir şiir teorisini kaleme aldığı eserini en basit şekilde özetleyecek olursak: Şairin şairlik serüveni *Ephebe* (çırak) adı altında, kendinden önce yaşamış ve şiir yazmış olan güçlü bir başka şairin şiirlerini yanlış okuyarak, yanlış yorumlayarak ve kendince selefının şiirini düzeltmeye çalışarak, ata şiirden sapması ile başlar. Bu aşama *Clinamen*, yani yanlış yorumlama olarak adlandırılır. İkinci aşama olan *Tessera*, yani tamamlama aşaması ise selefının şiirini yanlış okuyan *Ephebe*'nin gayr-ı ihtiyari bir şekilde selefının şiirini tamamlaması ve hatta bir kademe daha ileriye taşınması durumudur. Üçüncü aşama *Kenosis*'tir, yani kaçınmadır. *Ephebe* bu aşamada, *Tessera* aşamasının verdiği endişeyle selefinden kaçmaya ve kendini bulmaya çalışırken yine istemsiz bir şekilde kendi şiiri ve selefının şiirinin içini boşaltma eğilimi gösterir. Dördüncü aşama, *Daimonikleşme* aşamasıdır ve *Kenosis*'le birlikte selefinden kurtulan ve kendini bulan *Ephebe*'nin şeytani bir egoya ulaşması, daha doğrusu kendini bulma çabası içerisindeyken, tabiri caizse ruhunu şeytana satması durumunu anlatır. Beşinci aşama *Askesis*'tir. Bu aşama daimonik etki altındaki *Ephebe*'nin kendini arındırma çabası neticesinde şairlik yeteneğinde bilinçli bir daralmaya gitmesi durumudur. Altıncı ve son aşama olan *Apophrades*, halef ile selef arasındaki mücadelenin zirveye ulaştığı andır. Selef mezarından uyanıp halefi tarafından ele geçirilen eski yerini geri almaya çalışır. Mücadelenin sonucunda “güçlü şair” kesin olarak belirlenmiş olur.

Sözün sonu olarak; 2008 yılında Türkçe'ye kazandırılan *Etkilenme Endişesi* kendi başına değerlendirildiği zaman tartışmaya son derece açık bir eser olmakla birlikte, farklı alanlar ve şairlere özel olarak uygulandığında enteresan sonuçlar doğurabilecek yapıda bir çalışmadır. Batı edebiyatı incelemeleri açısından eşsiz olan bu çalışma daha uzun yıllar tartışılmaya,

hakkında konuşulmaya ve edebiyat, kuram gibi disiplinlerde farklı bakış açıları geliştirmeye devam edecek niteliktedir.

Kaynaklar

BLOOM, H. (2008). *Etkilenme Endişesi – Bir Şiir Teorisi*. İstanbul: Metis Eleştiri.

KARABURGU, O. (2013). Etkilenme Endişesi Bağlamında Namık Kemal ve Abdülhak Hâmid Tarhan Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/9 Summer, p. 1745-1750.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ana_Sayfa

https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page